

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: חורף, מועד נבצרים תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 011282
קובץ: תשובות סופיות

עברית: הבנה והבעה

הוראות לנבחן

- עברית: הבנה, הבעה ולשון
- א. משך הבחינה: שעהיים.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.
- פרק ראשון — הבנת הנקרא — 60 נקודות
- פרק שני — הבעה בכתב — 40 נקודות
- סך הכול — 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראה מיוחדת: יש לענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות.
- ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

תשובות סופיות

פרק ראשון — הבנת הנקרא (60 נקודות)

שאלה 1

ב. תו התקן החברתי נועד לבתי עסק המגינים על זכויות העובדים והמוגבלים.

שאלה 2

המאפיין הרטורי: אלה סיסמאות – ניסוחים קצרים, קליטים וקלים לזכירה, הפונים אל הציבור וקוראים לו לפעול:

- "צדק זה בידים שלנו!" – פנייה בגוף ראשון רבים ("שלנו") היוצרת הזדהות ותחושת שותפות; ביטוי מושאל ("בידיים שלנו" = בכוחנו ובאחריותנו); משפט קריאה (סימן קריאה) המביע התלהבות ונחישות.
- "לקנות ולשנות" – חריזה (לקנות/לשנות) ומבנה מקביל של שני פעלים בשם הפועל, הנשמעים כקריאה לפעולה.

איך זה משרת את המטרה: מטרת העמותה היא לגייס את הציבור הרחב לפעול בעצמו נגד פגיעה בזכויות עובדים ובעלי מוגבלויות – לקנות רק בבתי עסק שיש להם התו. הסיסמאות משכנעות את הצרכן שיש לו כוח ("בידיים שלנו") ושעצם הקנייה במקום הנכון היא דרך לשנות את המצב ("לקנות ולשנות"); מכיוון שהן קצרות וקליטות, הן נחרתות בזיכרון ומזכירות לצרכן את המסר בכל פעם שהוא רואה את התווית.

שאלה 3

1. הפגיעה בזכויות העובדים נרחבת מאוד – הנתונים מראים שזו תופעה שאי אפשר להתעלם ממנה: במחקר של בנק ישראל יותר ממחצית המעסיקים שנבדקו חויבו לשלם לעובדיהם הפרשי שכר, ועל פי דוח מבקר המדינה זכויותיהם של כ־61% מן העובדים על פי חוק שכר מינימום הופרו (שורות 5–12).
2. אי אפשר לסמוך על המדינה – המדינה אינה מסוגלת, וכנראה גם אינה רוצה, לטפל בבעיה; יתרה מזו, היא עצמה מן המעסיקים הגדולים של עובדי חברות קבלן, שזכויותיהם נפגעות תדיר (שורות 17–25). החוק והאכיפה כבר קיימים ובכל זאת אינם מועילים (שורה 26).
3. לכן נחוץ שינוי "מלמטה" – מחאה אזרחית של הציבור, הפוגעת במעסיקים "במקום כואב – בכיס", ומטילה אחריות גם על הלקוחות, כך שלא יוכלו עוד להתחמק בטענה "לא ראיתי, לא שמעתי, לא ידעתי" (שורות 26–38).

שאלה 4

כן, אפשר להסיק זאת.

היא תומכת ברעיון: היא קובעת ש"אין ספק שכל התחומים האלה [שכר מינימום, נגישות לנכים, ימי מנוחה ועוד] הכרחיים לקיומה של חברה בריאה, מתוקנת וצודקת, והמאבק עליהם ראוי" (שורות 9–10); היא מכנה את פעילות העמותה "יוזמה ברוכה" ו"מלאכת קודש" (שורה 2), ואת פעילותם – "ברכה לחברה הישראלית" (שורות 33–34).

היא מתנגדת לדרך הפעולה: לדעתה התו הוא "ניסיון לסלול 'כביש עוקף חוק'", שבו האזרחים הופכים ל"רשות אכיפה חלופית" (שורות 24–25), ובכך פעילי העמותה מסייעים, שלא במתכוון, "לערעור שלטון החוק בישראל ולזלזול ברשויות" (שורות 5–6). לכן היא מציעה "להפנות פעילות זו לאפיקים הנכונים" – מאבק נגד הרשויות לשם אכיפת החוק (שורות 34–36).

שאלה 5

א. **שמולי בינג (מאמר 1):** מחאה אזרחית של הציבור, "שינוי שיצמח מלמטה": הצרכנים יקנו רק בבתי עסק המציגים את "תו התקן החברתי" ויחרימו בתי עסק הפוגעים בעובדים ובנכים (שורות 26–28, 37–38). יעל לוי (מאמר 2): מאבק ציבורי נגד הרשויות, כדי שיאכפו את החוקים הקיימים: לדרוש להגדיל את מספר הפקחים ולנקוט יד קשה נגד העוברים על החוק (שורות 34–36).

ב. **נימוק של בינג:** אי אפשר לסמוך על המדינה: היא אינה מסוגלת, וכנראה אינה רוצה, לטפל בנושא, ואף היא עצמה מעסיקה גדולה של עובדי קבלן שזכויותיהם נפגעות; החוק והאכיפה כבר קיימים ואינם מועילים (שורות 17–26). (נימוקים נוספים מתקבלים: המחאה פוגעת "במקום כואב – בכיס" ולכן היא יעילה; היא מטילה אחריות גם על הלקוחות ושוללת מהם את התירוץ "לא ידעתי").

נימוק של לוי: הסדרת הנושאים האלה ואכיפתם הן תפקידה של המדינה: הכנסת כבר חוקקה חוקים ברורים, והאכיפה מוטלת על פקחים ועל המשטרה; פעולה של אזרחים כ"רשות אכיפה חלופית" מערערת את שלטון החוק (שורות 10–25). (נימוק נוסף מתקבל: הפתרון של התו לא יעבוד – רק מעטים יפסיקו לקנות במקומות שאין להם תו, והמדינה תתנער מאחריותה, כך שהעובדים והמוגבלים ייפגעו; שורות 28–31).

שאלה 6

(דוגמה לתשובה מלאה; גם הכרעה לטובת מאמר 1 מתקבלת, אם היא מבוססת).

לדעתי, מאמר 2 משכנע יותר.

מבחינת התוכן: הכותבת אינה מתעלמת מן הצד השני: היא מודה שהמטרה של העמותה ראויה ומשבחת את פעיליה, ורק אחר כך מציגה את הבעייתיות בדרך פעולתם. היא מבססת את טענתה על עובדות – החוקים עצמם – ומציגה תמונה מציאותית של הטבע האנושי: רק מעטים יוותרו על בית קפה שאין לו תו. בסוף היא מציגה פתרון חלופי מעשי (הגדלת מספר הפקחים ואכיפה קשוחה).

מבחינת האמצעים הרטוריים:

- **ציטוט מן החוק** ("עובד שמלאו לו 18 שנים... זכאי לקבל... שכר עבודה שלא יפחת משכר המינימום", שורות 14–15) – הסתמכות על מקור סמכותי, המוכיחה שהבעיה כבר מוסדרת בחוק.
 - **מבנה של ויתור והסתייגות** ("מצד אחד... מן הצד האחר", "אין ספק ש... אלא מה?") – יוצר אמינות והגינות.
 - **לשון ציורית** – "כביש עוקף חוק" (שורה 24) ממחישה בתמונה חדה את הסכנה לשלטון החוק.
 - **שאלה רטורית** – "האם מטרת דברים אלו היא לרפות את ידיהם...? ההפך הוא הנכון" (שורה 32) – מקדימה תגובה ומבהירה את כוונתה הטובה.
- לעומת זאת, מאמר 1 נשען הרבה על רגש והאשמה ("שותף לדבר עבירה") ואינו מתמודד עם החשש שהציבור לא ישתף פעולה.

שאלה 7

(יש להסביר שניים מתוך השלושה, 3 נקודות לכל אחד).

- **"תעודת עניות"** – עדות מבישה לכישלון או לחוסר יכולת. בהקשר: עצם הצורך בתו מוכיח שהמדינה ומוסדותיה נכשלו בהגנה על זכויות העובדים.
- **"בין הפטיש לסדן"** – במצב קשה של התלבטות בין שני כוחות או שני שיקולים מנוגדים, שאין בו מוצא נוח. בהקשר: מי שרוצה לבקר את העמותה נתון בין ההערכה לפעיליה לבין ההכרה בבעייתיות של דרכם.
- **"קבל עם ועדה"** – בפומבי, בגלוי, לעיני כולם. בהקשר: אנשי העמותה מכריזים בגלוי שאינם מאמינים שהרשויות יאכפו את החוק.

שאלה 8

ב. נשא אליו את עיניו

שאלה 9

ד. לעיתים קרובות

פרק שני – הבעה בכתב (40 נקודות)

שאלה 10 – מאמר לדוגמה

שוויון – לא סיסמה, אלא משימה

עוד לפני קום המדינה ביקשו מייסדי הקיבוצים והמושבים לבנות בארץ חברה שאין בה עשירים ועניים, וכל אחד תורם בה לפי יכולתו. כיום, כשהחברה הישראלית מגוונת ומפולגת יותר מתמיד, עולה השאלה אם ערך השוויון עדיין חשוב. לדעתי, ערך השוויון חשוב היום אף יותר מבעבר, משום שבלעדיו לא תוכל החברה הישראלית להתקיים כחברה מלוכדת וצודקת.

ראשית, שוויון הזדמנויות הוא הבסיס לחברה צודקת. ילד הגדל בעיירה בפריפריה זכאי לאותו חינוך שמקבל ילד במרכז הארץ. אולם בפועל בתי ספר רבים בפריפריה סובלים ממחסור במורים ובשעות לימוד, ולכן פחות מתלמידיהם מגיעים לאוניברסיטה. גם בתחום הבריאות ניכרים פערים: תושבי הפריפריה נאלצים לנסוע זמן רב לבית חולים או לרופא מומחה, ותוחלת החיים שלהם נמוכה מזו של תושבי המרכז. כאשר מקום המגורים קובע את עתידו של אדם, נפגעים לא רק הוא ומשפחתו, אלא החברה כולה, המפסידה את כישרונותיו.

שנית, השוויון הוא ערובה ללכידות חברתית. בחברה שבה קבוצות שלמות – נשים, אנשים עם מוגבלות או בני מיעוטים – חשות שהן מופלות, גוברים הכעס והניכור. בתחום התעסוקה, למשל, נשים רבות עדיין משתכרות פחות מגברים בעבור עבודה דומה, אף שהחוק אוסר זאת. גם אנשים עם מוגבלות מתקשים להשתלב בשוק העבודה ולבלות במקומות שאינם נגישים להם. אפליה כזאת מפוררת את תחושת השותפות, שבלעדיה אי אפשר לקיים חברה אחת.

יש הטוענים כי השאיפה לשוויון פוגעת במצינונות: אם כולם יקבלו אותו דבר, מדוע להתאמץ? אכן, שוויון מוחלט בשכר ובהישגים אינו אפשרי ואף אינו רצוי. ואולם השוויון החשוב אינו שוויון בתוצאות, אלא שוויון בנקודת הפתיחה ובזכויות. מדינה שמשקיעה בחינוך ובבריאות של כל אזרחיה אינה מעודדת עצלות, אלא מרחיבה את מעגל המצליחים. דווקא כאשר לכל אחד יש הזדמנות הוגנת, יכולים המוכשרים והחרוצים להצליח באמת, יהיה מוצאם אשר יהיה.

לסיכום, ההבטחה ל"שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור" שנכתבה במגילת העצמאות אינה זיכרון מן העבר, אלא משימה של ההווה. מדינה המבקשת להיות צודקת ומאוחדת חייבת לפעול לצמצום הפערים בחינוך, בתעסוקה ובנגישות, וכך להבטיח שכל אזרח ואזרחית בה יחוו שותפים מלאים.

שאלה 11 – מאמר לדוגמה

אפשר לומר את האמת גם בנימוס

תופעת ה"דוגריות" – דיבור ישיר וגלוי, בלי מילות נימוס ובלי חנופה – נחשבת בעיני רבים לסימן ההיכר של הישראלי. יש הרואים בה ביטוי לכנות ולאומץ, ויש הטוענים שמחירה גבוהה. לדעתי, בתופעה זו אכן רב השלילי על החיובי: הדוגריות פוגעת ביחסים בין אנשים ומחריפה את השיח הציבורי.

ראשית, הדוגריות פוגעת בפרט. מי שאומר לחברו "העבודה שלך גרועה" בלי להסביר ובלי לציין גם את הטוב שבה, אינו עוזר לו להשתפר, אלא מעליב אותו ומחליש את המוטיבציה שלו. כך קורה בכיתה, כאשר מורה מבקר תלמיד בגסות לפני חבריו, וכך גם במקום העבודה, כאשר מנהל צועק על עובד. הנפגע אינו שומע את התוכן אלא רק את הטון, ולעיתים קרובות הוא מגיב בהתגוננות ולא בשינוי. גם במפגשים יום-יומיים – בשירות לקוחות, בתור לרופא או בכביש – דיבור בוטה הופך מפגש פשוט לחוויה מתסכלת ומעורר תגובה בוטה עוד יותר.

שנית, הדוגריות מחריפה את השיח הציבורי. ברשתות החברתיות ובוויכוחים פוליטיים בטלוויזיה רבים מתגאים ב"אמירת האמת בפנים", אך בפועל מדובר לא פעם בעלבונות ובהשתלחויות. כאשר כל צד מרשה לעצמו לומר כל מה שעולה על רוחו, הוויכוח הופך למאבק, והסיכוי להגיע להסכמה קטן. בחברה מגוונת ומפולגת כמו החברה הישראלית, המחיר של שיח כזה גבוה במיוחד.

מצדדי הדוגריות טוענים שהיא חוסכת זמן, מונעת צביעות ותורמת ליצירתיות, למשל בחברות ההייטק, שבהן עובד צעיר אינו חושש לומר למנהל שהוא טועה. אכן, כנות היא ערך חשוב, ויש יתרון ביחסים שאינם היררכיים. ואולם כנות אינה מחייבת גסות. אפשר להביע ביקורת נוקבת ובה בעת לשמור על כבודו של הזולת – בניסוח זהיר, בהקשבה ובמילות נימוס פשוטות כמו "בבקשה" ו"תודה". דווקא ביקורת הנאמרת בכבוד מתקבלת ומיושמת בקלות רבה יותר, משום שהשומע אינו עסוק בהגנה על כבודו.

לסיכום, הדוגריות אינה רק עניין של סגנון: היא משפיעה על תחושותיו של הפרט ועל אופייה של החברה כולה. לכן עלינו לשמור על הכנות, אך להיפרד מן הבוטות, ולאמץ תרבות דיבור שבה אפשר לומר את האמת בלי לפגוע.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon